

Janitsek Jenő: *Bardócszék hely- és családnevei*

Magyar Névtani Dolgozatok, 118. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem A Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége. Bp. 1993. 372 lap

A Névkutató Munkaközösség, értékelve Janitsek Jenőnek és Hints Miklósnak a mai erdélyi helynévkutatásban elért, mennyiségileg is kimagasló eredményeit, sorozatában, a fénymásolatban megjelenő Magyar Névtani Dolgozatokban (MND) az anyaggyűjtésnek már több esetben is előzékenyen helyet adott. 1991-ben megjelentette Hints Miklóstól *Az erdélyi Sajó völgye nyolc településének helyneveit* (MND. 102), ugyanebben az évben Janitsek Jenőtől *Torockó és Torockószentgyörgy hely- és családneveit* (MND. 106), majd 1993-ban Hints Miklóstól a *Mezőségi magyar falvak helyneveit* (MND. 121) és az alábbiakban bemutatásra szánt kiadványt. De még ez utóbbi kötetrel kapcsolatos megjegyzéseinket el sem mondhattuk, máris napvilágot látott Janitsek Jenő – Román János közösen gyűjtött és szerkesztett újabb füzete: *A máramarosi Hosszúmező hely- és személynevei* (MND. 124).

Hogy Janitsek Jenő áldozatos gyűjtőmunkáját az erdélyi magyar helynévkutatás keretei között megfelelő módon értékelni tudjuk, szükséges – futólag – az előzményekre visszapillantanunk. Ismeretes ugyanis, hogy a korszerű, módszeres helynévgyűjtés és -feldolgozás éppen Erdélyben alakult ki a 30-as években, szempontjait Szabó T. Attila dolgozta ki (*A helynévgyűjtés jelentősége és módszere*. MNy. XXX[1934]. 160–180), s a tőle feldolgozott Nagyenyed, Zilah, Dés és Szásznyires helynévkincse után e szempontok figyelembe vételével készültek el és jelentek meg – a 40-es években – azok a kiadványok, amelyek minden további kutatás alapjául szolgáltak. E kiadványok a barcasági Hétfalu, Kalotaszeg, a Kolozs megyei Borsavölgy, Tőki-völgy, Dobokai-völgy, néhány mezőségi település és a Nyárad mente településeinek helynévanyagát tették hozzáférhetővé. E kiadványokat Szabó T. Attila, Arvay József, Gergely Béla, Benkő Loránd, Márton Gyula, Imreh Barna neve fémjelzi.

Később, a 60-as évektől nagy lendületet vett magyarországi helynévkutatás is – melynek eredményeként jelent meg az egy-egy megye területének egészét átfogó kiadványok sora – ezen az elven alapult, s itt-ott kisebb módosítá-

sokkal ezzel a módszerrel készült el és került kiadásra (pl. *Zala megye földrajzi nevei*, 1964).

Amennyire örvendetes, hogy a nyelvtudomány, a népiség- és helytörténet, állat- és növényföldrajz, a népi hiedelemvilág ismerete szempontjából oly fontos helynévkutatás Magyarország területének mintegy nyolcvan százalékában befejeződött már. éppoly elszomorító – az előzmények ellenére – az a nagy lemaradás, amely az erdélyi magyar helynévkutatásban beállott. Ebben a lemaradásban nem az érdeklődés hiánya, hanem inkább a külső körülmények játszottak közre. A ma már önálló elveken nyugvó névtudomány, benne a helynévkutatás és anyaga, a helynév, földrajzi név a népiség- és helytörténet fontos forrása, s mint ilyen a háború utáni korszak pártállamának ideológiai felfogásában „kényes kérdésnek” számított, a nacionalizmus, revizionizmus gyanújába keveredett. Következményeként a helynévkutatás programként teljesen kikerült a romániai magyar nyelvtudomány feladatköréből. Persze, ha nem is folyt intézményesen helynévgyűjtés, mégis a végzős egyetemi hallgatók, a helyi tanárok, értelmiségiek, falumonográfia-készítők körében volt ilyen irányú gyűjtés – a megjelentetés minden lehetősége nélkül.

1967-ben gondoltunk arra: jobb, ha más mondja meg, hogy mi szabad és mi nem, tehát adjuk fel az. e tárgyban kialakult öncenzúrát, s próbálkozzunk a Nyelv- és Irodalomtudományi Közleményekben (NyIrK) a szórványos gyűjtések anyaga alapján egy-egy település helynévanyagának folyamatos közzétételével. Így került kiadásra elsőként Csák László *Bélfenyér jelenkori helynevei* című anyaga (NyIrK XI. 319). Minthogy a cenzúra nem gördített akadályt megjelenése elé, ettől kezdve csaknem minden számban helyet kaptak a helynevek, s így 1994-ig 102 település helynévanyaga került közlésre. Az egyfalus (szülőfalu vagy munkahely) gyűjtők mellett több falu névanyagával Bakk Pál, Burus János. Csomortáni Magdolna. Gy. Szabó Gyula, Hints Miklós. Salamon Ida, Tibád Levente s közöttük is kiemelkedő helyen – 34 faluval – Janitsek Jenő szerepel. A folyóirat közlései kétségkívül biztatást, ösztönzést jelentettek a szerzőknek helynévgyűjtő

munkájuk folytatásához és kiterjesztéséhez a kistáj egészére, s úgy vélem, most már elérkezett az eddigi, sok esetben rejtett gyűjtések felmérésének és számontartásának az ideje. Ugyanakkor a NyIrK a továbbiakban sem zárkózik el – már csak a szerzők további munkájának ösztönzése miatt sem – új, eddig még sehol nem közölt anyag közzétételétől. Úgy tűnik ugyanis, hogy e szórványos közlések után lehetővé válik majd kiadványsorozatban egy-egy kistáj anyagának egészét megjelentetni. Talán belátható időn belül összeáll Csík, Háromszék, Gyergyó, Aranyosszék, a Mezőség bizonyos részeinek helynévanyaga, ahogyan közlésre készen állnak – Janitsek Jenő gyűjtésében – Erdővidék helynevei.

Az alábbiakban tekintünk át Janitsek Jenőtől a már említett *Bardócszék hely- és családnevei* címmel megjelentetett kiadványt. A *Bevezetőben* a szerző arról tájékoztat, hogy Erdővidéken és a vele szomszédos déli településeken végzett gyűjtőmunkájából ezúttal Bardócszék anyagát, azaz *Bardóc. Bibarcfalva, Erdőfüle, Kisbacon. Magyarhermány, Olasztelek, Székelyszáldobos és Vargyas hely- és személynévanyagát* sorakoztatja fel. A *Bevezetőt* Bardócszék családneveinek összefoglaló táblázata, majd a felhasznált irodalom, illetőleg az erre utaló rövidítések jegyzéke követi. A kötet fejezeit az egyes falvakra vonatkozó névtudományi adatok teszik ki. Előbb a Pesty Frigyes-féle gyűjtés anyaga, továbbá a település jelenkori és történeti helynévanyaga betűrendben, szétválasztva a belterület és külterület helyneveit, majd a falu családnevei következnek. Egyes esetekben – érthetetlen következetlenséggel – a szerző felsorakoztatja a keresztneveket, a ragadványneveket, sőt az állatneveket is. Emiatt a munka címe ez is lehetne: *Bardócszék hely-, személy- és állatnevei*. A kötetet a helynévtérképek zárják, egyike-másika közöttük a lekcinyítés miatt sajnos használhatatlan.

Mint hogy egy-egy falunévvél fejezetekre tagolt kiadványban a szerző azonos módszert alkalmaz, eljárása szemléltetéseként elég, ha az első falu, a *Bardóc* helynévvel jelölt részt vesszük tüzetesebb vizsgálat alá.

A helynévi adatokat e fejezetben is a falura vonatkozó tudnivalók viszonylag hosszú bevezetője előzi meg. Ebben a szerző elhelyezi a falut földrajzilag (a vele határos falukat szükségtelen felsorolni, megtalálhatók a térképlapon!), majd a kőkorszakbeli viszonyok, avar kori leletek felemlegetése után, egy bekezdés erejéig, rátér a falunév eredetére, de ennek taglalását megszakítva ismerteti a falu templomát, majd a falu történetének jelentősebb mozzanatait. Ezt néprajzi tudnivalók, továbbá a falu népesedési adatai követik. Újból előkerül a falu első írásos adata, kiegészítve a falunév további történeti adataival, majd ismét a falunév eredete. Janitsek nem fogadja el Kiss Lajosnak (*Földrajzi nevek etimológiai szótára*, I. 168) azt a bizonytalan feltételezést, hogy az eredetibb *Bardócfalva* helysége név talán víznév; inkább személynévként tartja, s – bizonyítás nélkül – kun vagy besenyő eredetűnek véli. A bevezető részt a falu nyelvjárási jellegzetességeire való utalás és az adatközlők felsorakoztatása zárja.

A közölt anyaggal kapcsolatban meg kell mondanunk, hogy a szerzőnek szlavistaként nem lett volna szabad a

nyelvjárási hangtani jelenségeinek érzékeltetésébe belebonnyolódnia és a helynevek lejegyzésében érvényesítenie, hiszen még nyelvjáráskutatóknak sem kell lenni ahhoz, hogy valaki felismerje az ilyen kijelentések tarthatatlan voltát, mint: (a beszélők) „a szóvégi *o* hangot *ö* hanggal cserélik fel”, vagy „a köznyelvi *a* és *á* ejtése nyílt”, miközben – helyesen – zártaknak jelöli. Továbbá a magyarban nincs is szóvégi *o*, csakis *ó*, s ez realizálódik a helyi nyelvjáráásban minden helyzetben *ő*-höz közelítő változatban. Ma már a helynévközlésekben a hangszínnyalatokat nem szokás jelölni, tehát nem fonetikai, csupán fonológiai jelölést szükséges alkalmazni. Attól ugyanis nem lesz tudományosabb a névtan szempontjából egy helynévi adattár, ha az adatokban minden [!] *a* és *á* alá kitésszük a zártág fonetikai jelét: ez a névtan szempontjából teljesen irreleváns.

Fel kell vetnünk a továbbiakban azt az igényt, hogy egy helynév-közlemény bevezetőjében csak a későbbiekben felsorakoztatott helynevekhez valamilyen vonatkozásban – szorosabban vagy lazábban – kapcsolódó tájékoztatásra van szükség. Az, hogy egy-egy szerző „mindent”: történeti, szociográfiai, néprajzi, építészeti stb. vonatkozású anyagot, amit a helyszínen tapasztal, vagy a településhez fűződő szakirodalomból kivonatol, belesűrít egy pár lapnyi bevezetőbe, a munka tudományos értékét nemhogy növelné, hanem inkább csökkenti. Egy jó szerkesztő a szerkesztés során a felesleges részeket nyilvánvalóan kigyomlája, vigyáz a tárgy logikus gondolatmenetére, biztosíthatja a leírás és módszer egységét. Az MND sorozata azonban fénymásolatban jelenik meg, szerkesztő és szerkesztési elvek nélkül, úgy, ahogyan a szerző a legépebb szöveget benyújtja. A kiadvány így kézirat, ha úgy tetszik, gépirat. s a szerkesztés következetlenségei, a ki nem munkált stílus, a gépiratban benne hagyott gyakori helyesírási vétségek tulajdonképpen a kiadvány szerzőjét terhelik.

A felsorakoztatott helynevek hosszú sora viszont arról győző meg mindenkit, hogy Janitsek Jenő ma Erdélyben egyike a legkiválóbb helynévgyűjtőknek. Azon a településen, ahol ő gyűjtőként megfordul, mindig a teljességre törekszik: alig hinném, hogy maradna utána fel nem jegyzett helynév. A teljességet a térképvázlatokon lokalizált nevek sűrűsége is bizonyítja. A nevek mellé mindig följegyzti a helyszínen kapott magyarázatot, a terület gazdasági felhasználását, sőt a helyneveket kiegészíti a névmagyarázathoz szükséges történeti adatokkal is. Ebből az adattárból a feldolgozás során bárki kibonthatja a helynevek csodálatos világát, a névadás indítékait, módjait, nyelvi eszközeit, a helynevek típusait stb. Ugyanez vonatkozik a települések családnévanyagára is. Megtudjuk az azonos nevű családok számát, az egyes családnevek viselőinek összlétszámát is. E családnevek becses adalékul szolgálhatnak majd egy jövőbeni magyar családnévszótárhoz. Ugyanez nem mondható el a ragadványnevek vonatkozásában: az adatok bár becsesek, de nem elégségesek a névhasználat gyakorlatának, a személynévek élettanának kidolgozásához.

E kiadvány a már 75 éves szerző 25 éven át fáradságtalan szorgalommal végzett helynévgyűjtő munkájának módszerét, e helynévanyag közzétételének tőle követett

módját példázza. Gyűjtőterülete általában Maramaros (a magyar mellett a román és ukrán helynevek is!), Erdővidék, Kolozsvár környéke, Gyergyó, részben Aranyosszék, Barcaság és a bihari szlovák települések. Az MND 118. száma tehát ebből a százat is meghaladó településen végzett hatalmas anyagból tette közzé ez alkalommal Bardócszék 8 településének hely- és személynévanyagát. Eshetett volna a választás más vidékek településeinek névanyagára is. A kötet anyagát vizsgálva azon töprengtem ugyanis, hogy Erdővidék és benne Bardócszék helynévanyaga (bár e kötetben, ki tudja, miért, miért nem, nem hivatkozik rá a szerző!) a NyIrK-ben 1969 és 1980 között elszórtan már megjelent. Készséggel elismerem: minden gyűjtő gyűjtései eredményét egyszer együtt, a táj névanyagát egységben szeretné látni, azon túl, hogy a már egyszer felgyűjtött anyagot utóbb újabb s újabb, főleg történeti adattal kívánja kiegészíteni. Ezt tette Janitsek is, amikor a NyIrK-ben közölt erdővidéki helynévanyagot falvanként 8–10 adattal megpótolta, térképvezetékkel kiegészítette, s

hozzáfűzte a települések eddig ismeretlen személynévanyagát. Bár távol áll tőlem, hogy tanácsokat osztogassak, helyében én Erdővidék névanyagát két külön kötetben *Erdővidék helynevei* és *Erdővidék személynevei* címmel a szerkesztés korszerű kívánalmainak megfelelően nyomtatásban jelentettem volna meg. A szerző alighanem megfosztotta magát ettől az örömtől. A lehetőségek nyomorát jelzi ugyanis az a kiadási folyamat, amely szerint megjelentetem falvanként elszórtan Erdővidék helyneveit egy folyóiratban nyomtatásban 800 példányban, majd tulajdonképpen szintén feldarabolva, három részletben fénymásolatban 250 példányban. Kérdés ezek után, hogy lesz-e kiadó, amely könyvként kiadja. Nem tenném szóvá, ha nem tudnám, hogy a szerző gyűjtésében nagyszámú olyan anyag van, amely elszórt településekre vonatkozik; ezek inkább folyóiratban vagy fénymásolatban lennének közölhetők, de egy olyan magyar ajkú egységes táj anyagát, mint amilyen Erdővidék, könyvvé kellene érlelni.

Murádin László